

Собор (дуже стисло)

Олесь Гончар

1

Студент Микола Баглай іде вночі рідною Зачіплянкою і розмірковує над її долею. Тут він народився під час бою прямо в окопі. Тут він виріс, весь час бачачи над собою прекрасні бані собору.

Він доходить до двору Віруньки, дружини свого старшого брата, і вмощується на лавці, яку поставив колись Іван. Вірунька вірно чекає свого завзятого рудого чоловіка з Індії, куди його відправлено будувати і запускати металургійний завод. Поговоривши з Вірунькою, іде Микола далі. Стає він перед собором і наче розмовляє з цим свідком історії, вивіряє йому свою душу.

2

Згадки хлопця повертають нас у минуле, у той час, коли, пробігаючи над окопчиком, поранений солдат почув стогін жінки і крик немовляти. Не залишив він змучену матір без допомоги: через деякий час прибігла Шпачиха.

— Парубок! — вигукнула вона. Тоді і народився Микола Баглай.

Тепер це колишнє немовля роздумує над долею свого рідного селища, намагається покращити життя його мешканців. Поряд працює металургійний завод, тому люди дихають забрудненим повітрям. Як же очистити його? Разом з Олексом-механіком Микола робить креслення очисних споруд.

Вранці Микола займається спортом. Не раз доводилось пробігати йому повз хату Ягора Катратого. А тепер ще дужче тягне туди, коли з'явилася на дідовому подвір'ї загадкова смаглявка, вродлива дівчина Єлька.

Попрацював і Ягор багато років біля металу, тепер же має роботу спокійнішу, коло води. Та й господарством займається, полуниці вирощує, навіть жито посіяв.

3

Єлька, племінниця Ягора, виросла на селі, у Вовчугах. Батька не знала, бо був її батько солдатом, що разом з частиною проходив через село. Так і жила разом з матір'ю, змалку привчаючись працювати на фермі. Працювала і мріяла про кохання.

Якось приїхав у село лектор, що мав читати лекцію про любов.

— Приходьте! — звернувся він до дівчат, особливо адресуючи своє запрошення Єльці.

Дівчина сподівалася почути якісь незвичайні красиві слова, що йшли б з душі, але почула тільки бездумний патетичний крик.

Коли ж лектор після клубу почав до неї залицятися, відштовхнула його. Це не було справжнє кохання.

Була Єлька гордою і неприступною.

Незабаром прийшов до них новий завфермою. Був він уважніший і до роботи, і до дівчат. Та не раз прибігала на ферму сваритися його ревнива дружина.

У Єльки сталося нещастя — померла мати. Залишилася вона круглою сиротою, зовсім одна. Довелося кинути школу.

Якось поїхали усією фермою до міста одержувати комбикорм, що зберігався тоді в соборі. Надвечір вирушили хто куди, а Єльку лишили коло машини.

Повернувся бригадир і приніс дівчині їжу. Ласкавими розмовами навернув він до себе самотню сполохану душу, і Єлька повірила йому.

Наступного дня життя її змінилося. Кожен тепер на селі міг закидати дівчину брудом, обмовити її. Життя для Єльки не стало. Але з села не випускали, не даючи документів.

Єлька покинула село без документів і опинилася в Зачіплянці у дядька, Ягора Катратого.

4

На питання про документи Єлька туманно відповіла, що ще не всі збрала. Жити мусила тихцем, бо не мала прописки. Допомогала дядькові та спостерігала з-за паркану за життям Зачіплянки. Усе подобалось їй тут, помітила вона відразу і красеня-студента Миколу Баглая. Розпитувала дядька про роботу на заводі, про минуле. Чула вона, що був Ягор колись махновцем. Але про це старий розповідати не хотів.

5

На перший погляд здавалося, ніби доля собору нікого не обходить. Але вона турбувала Миколу Баглая. Переймався нею і Володимир Лобода, або просто Володька, висуванець Зачіплянки. Якось усе заважав йому собор робити кар'єру.

То ремонтувати його треба, а коштів немає. Тоді Володька запропонував взяти собор у риштування, а тепер з нього уся Зачіплянка глузує.

Тепер вирі шив Володька взагалі знести собор, а замість нього побудувати великий ринок. Та чомусь не радіють з цієї пропозиції зовсім не релігійні зачіплянці.

Іде Володька Зачіплянкою і для кожного знаходить "добре слово". Заговорив з Вірунькою про Івана, та жінка відповіла гостро, наче бритвою відрізала.

Кар'єра Володьки складається вдало. Вже має квартиру у місті на проспекті, сидить на посаді. Щоправда, дружина втекла. Після цього йому "довелося" відвезти батька до будинку ветеранів.

Микола тепер називає Лободу "батькопродавцем".

6

Микола і Роман сперечаються про те, які цінності мають бути в людини.

Микола зустрічається з одним з Ягорових "юшкоїдів", які приїжджають поїсти рибки та випити, потім стикається з Лободою. Лобода викладає свою ідею щодо собору. Микола обурений.

Лобода зриває з собору чавунну табличку, на якій написано, що це історична пам'ятка.

7

До Ягора приїжджає голова Єльчиного колгоспу, і тепер Зачіплянка знає, що у них живе Олена Чечіль.

Єлька їде до міста, розглядає його, читає оголошення про набір у навчальні заклади і відчуває себе ніби викинутою з життя.

До Ягора вчастив Володька Лобода, який залицяється до Єльки і має намір з нею одружитися.

8

Зачіплянка розбурхана тим, що з собору вкрадено табличку. Подія схвилювала усіх.

Вірунька їде до Лободи, щоб повідомити його про викрадення і знаходить у його кабінеті табличку. У той же день опиняється вона у секретаря обкому.

9

Зачіплянка усе ще вирує, хоча здавалося, що до цього часу собору ніхто і не помічав. Просто він був невід'ємною частиною їхнього існування, а тепер гармонію порушено злодійською рукою.

Позад юрби стоїть учитель Хома Романович, який учив багатьох зачіплянців і навіть потрапив до Магадана за свої палкі розповіді про козаче минуле і про собор. Микола ж не думав, що доля собору турбуватиме кожного.

10

Володька Лобода їде відвідати батька на Скарбне, насолоджуючись думкою, що він їде разом з простим людиною у душному автобусі, отже, не загордував.

Спочатку добре викупався і погомонів з родиною воєнкома. Тільки молодий архітектор чомусь навіть на нього не дивиться. І Микола Баглай демонстративно відвернувся. Та Володька не хоче думати про неприємне.

11

Лобода відвідує батька. Поки шукали та кликали старого Лободу, син оглянув будинок, що видався йому затишним. Але не на таку зустріч з батьком він сподівався. Старий відмовляється від сина, який залишив його тут.

Гірше за все, що це чує багато людей.

12

Родина воєнкома повертається зі Скарбного машиною. Старий воєнком, дивлячись на собор, згадує, як під час бою він наказав своїм артилеристам зберегти цю красу.

Тепер на захист собору хоче стати його син-архітектор.

13

Лободу викликають до секретаря обкому, він прикривається туманними фразами про майбутні перспективи. Дізнається від секретаря, що серед рятівників заводського Титана був і Ягор.

Лобода спішить до Ягора. Якраз у цей час приходить міліціонер, щоб розпитати Єльку. Володька захищає дівчину та натякає їй щодо загсу.

Приходить Шпачиха і вмовляє Єльку вийти заміж за Лободу. Начебто хоче цього і Ягор. Але Єлька відчуває себе у пастці.

14

Вірунька згадує своє дитинство, загибель батька у бою біля Дніпра, хату в руїнах, від якої залишився тільки комин з намальованим півнем.

Роздумує вона над долею подруги — Лесі-фронтовички. Тільки один раз було у Лесі кохання, та загинув її комбат десь у Польщі. З війни повернулася Леся з обпаленим обличчям. Та навіть такою зацікавився молодий вихователь з ремісничого. Здавалося, поважав її. Виявилось — не зрозумів. Після того не думала вже Леся про кохання, залишилася однолюбною.

15

Ягор запрошує зачіплянців на заручини, але кожен намагається з якоїсь причини відмовитись. Тільки дехто з великої поваги до старого погоджується.

Єлька хоче втекти від такого силування, але їй здається, що іншого виходу для неї немає. Що їй мріяти про студента Миколу, адже вона його не варта. Та й поїхав він кудись.

16

Заручини виявляються сумними, майже ніхто за столом не розмовляє.

Раптом з'являється Микола Баглай і викликає Єльку вийти на хвилину. Після того вони вже не повертаються. Людям наче стає легше на душі, починаються веселощі, співи.

17

Єлька та Микола бродять околицями, вона слухає його зачаровано і відчуває себе щасливою. Закохані розмовляють про життя, Єлька намагається щось розказати, але, помітивши її біль, Микола перепиняє.

Перед світанком Микола повідомляє, що має їхати із студентським загonom працювати у... Вовчуги. Єлька у розпачі: тепер йому розкажуть про неї жахливі речі, і він розлюбить її.

Вона сідає в автобус і їде до міста.

18

Ягор згадує, як він ще підлітком опинився у батька Махна на тачанці. Одного разу вони під'їхали до собору, але не пустив їх туди професор Яворницький. Силою свого розуму зумів він зупинити свавільних степових бешкетників. Запав образ вченого у душу хлопцеві, закарбувалось кожне його слово.

Розказував учений про запорожців, про степових умільців, їхні знаряддя.

Навіть батько Махно задумався про своє майбутнє, про те, хто його оточує.

19

Микола працює у Вовчугах, захоплюється красою степу, думає про майбутнє своєї землі.

Єлька так і не повернулася з міста того дня.

20

Іван Баглай повертається з Індії додому, чекає біля заводу Віруньку. Тут же зустрічає він Володьку Лободу, та цим дуже різним людям важко порозумітися. У них різні цінності в житті. Вірунька говорить, що вирішила "розжалувати" Лободу з кумів.

Тут же і Семен Таратута, який працював разом з Іваном у Бхілаї, але був висланий за махінації. Семен зовсім занехаяний, його кинула дружина.

Вірунька та Іван їдуть додому, милуючись Дніпром.

21

Єлька блукає містом, намагається влаштуватися на роботу, але їй відмовляють. Сідає у сквері на лаву, слухає розмови і почувається зовсім покинутою. Потім сідає у випадковий автобус і опиняється у Скарбному.

Розгублена, бреде вона стежкою повз будинок металургів, поки її не зупиняє старий Лобода. Він розпитує дівчину про її життя, і їй стає легше. Потім старий вирішує її нагодувати.

22

Миколу викликають з Вовчугів, оскільки питанням про очисні споруди нарешті зацікавилось начальство, яке перед тим про це нічого й чути не хотіло.

Молодший Баглай дізнається, що Єлька зникла.

Щоб розвіятись, Микола збирається поїхати у Скарбне.

23

Єлька працює у будинку ветеранів офіціанткою. У вільний час. вона блукає серед лісу й одного дня раптом зустрічає Миколу.

Вона з переляку і гордоців починає сама себе обмовляти, але Микола зупиняє і заспокоює її. Закохані знаходять спільну мову.

24

Біля вогнища на Скарбному сидять щасливі люди. Серед них і Єлька. Іван Баглай розповідає про Індію. Зустрів він там щирих людей, що запрошували до себе в гості, незважаючи на бідність. Розповів і те, як переплив озеро та опинився серед племен. Але й там його зустріли ласкаво, нагодували і прихистили на ніч. І хоч отримав за ту подорож догану, усе ж побачив, що закони людяності діють скрізь.

25

Серед краси Скарбного помирає старий Лобода, якого прозвали Нечуйвітром.

26

З ресторану виходить п'яна компанія. Тут колишня дружина Лободи Жанна, дружина лектора, що читає лекції про любов, Таратута, колишній в'язень Обруч та підліток-робітник. Усім хочеться пригод.

Прогулявшись Вулицями і прихопивши з собою горе-реставратора, який шукає випивки, свавільна компанія викрадає "Волгу" і вирушає кататися. Підліток з ними не їде. Поблукавши різними дорогами, компанія приїжджає до собору і влаштовує у ньому танці.

Єлька з Миколою проходять повз собор і чують із нього дикий крик і музику. Микола кидається туди, і один з любителів веселого життя вдарив його ножом. На крик Єльки збігаються люди і затримують злочинців.

Миколу відвозять до лікарні, і тепер Єлька сидить там кожен день і чекає, коли коханому дозволять подивитися у вікно.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Собор у романі є уособленням найвищих людських цінностей, того, що, незважаючи на часи, труднощі, зміни у побуті і світогляді, залишається основою людського буття, самою підвалиною існування світу. Собор з'єднує між собою різні історичні епохи, забезпечуючи тим самим зв'язок між поколіннями, логіку розвитку життя.

Селище живе, не звертаючи уваги на історичну пам'ятку, але розуміє, що, втративши її, втратить щось дуже важливе у своїй душі, тому зразу стає на оборону свого собору.

у своїх героях Олесь Гончар підкреслює насамперед чистоту почувань, людяність, вміння віддати себе справі, любов до рідної землі, бажання зберегти її красу.

З гостротою викриває письменник дрібноту прагнень різноманітних кон'юнктурників та шукачів "легкого хліба".